

УДК 339.56:339.97

Черкас Н.І.,
канд. екон. наук, доцент, кафедра міжнародної економіки
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

ВИКЛИКИ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ У ГЛОБАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ В УМОВАХ ГІПЕР-ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Cherkas N.I.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof.,
department of international economics
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

CHALLENGES OF INTERNATIONAL COMPETITIVENESS IN GLOBAL NETWORKS UNDER THE CONDITIONS OF HYPER-GLOBALIZATION

Постановка проблеми. Впродовж останніх років глобальні мережі та ланцюги вартості відіграють щоразу вагомішу роль у формуванні бізнес-стратегій, що значною мірою визначає основні парадигми конкурентоспроможності, міжнародної торгівлі та економічного розвитку. Концепція глобальних мереж змінює підхід до виміру конкурентоспроможності показниками експорту, оскільки, внаслідок зростання міжнародної фрагментації виробничих процесів, експорт щоразу частіше складається із імпорту зовнішньої проміжної продукції. Міжнародна фрагментація дозволяє країнам спеціалізуватися у різних видах діяльності виробничого процесу (виробництво проміжних продуктів, остаточна комплектація тощо), додатково до традиційної спеціалізації у певних секторах.

Однак, лише залучення у глобальні ланцюги вартості (ГЛВ) та мережі виробництва не гарантує економічного успіху, адже багато їх ланок характеризуються створенням невеликої доданої вартості, а тому багато країн не можуть ефективно нарощувати ВВП. Відповідно, надзвичайно важливим є проаналізувати чинники ефективного залучення до ГЛВ на конкурентних засадах в умовах гіперглобалізації. Це є можливим, лише за умови розуміння основних напрямків та тенденцій розвитку глобальних мереж міжнародної торгівлі. В таких умовах зростає актуальність розвитку і практичного застосування концепцій конкурентоспроможності, що базуються на врахуванні сучасних викликів і використанні переваг участі економічних суб'єктів у глобальних ланцюгах вартості та мережах виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процеси глобалізації наприкінці ХХ ст. – початку ХХІ ст. отримали назву гіперглобалізація, внаслідок значної інтеграції світових потоків, акселерації технологій, зростання міжнародної торгівлі та економічної експансії [1]. Гіперглобалізація призвела до сплеску прямих іноземних інвестицій (ПІІ), імпорту / експорту та більшої інтеграції світової економіки через зростання мережевих взаємозв'язків між країнами. Варто відзначити, що динаміка глобальних фінансових потоків сповільнилась у 2011–2016 рр., та перебуває на нижчому рівні, ніж у передкризовому 2008 р. [2]. Багато вчених вважають цю тенденцію свідченням того, що глобалізація сповільнилась [3; 4]. Однак, інша когорта дослідників дотримується протилежної думки: сучасна глобалізація вступила в нову еру, що визначається потоками інформації, ідеї та інновацій [5; 6]. Сучасні цифрові платформи сприяють створенню більш ефективних та прозорих глобальних ринків, а низький рівень граничних витрат на транзакції та цифрові комунікації відкривають нові можливості для ведення бізнесу у глобальних мережах, розподілених у світовому масштабі. Конкурентні позиції країн часто оцінюються з допомогою показників порівняльних переваг [7], натомість підхід глобальних мереж та ланцюгів вартості передбачає аналіз конкурентоспроможності країн із позиції певних видів діяльності, або завдань [8]. На сьогодні, розвиток міжнародної торгівлі та конкурентоспроможності в умовах глобальної мережевізації викликає значний інтерес світової наукової спільноти. Враховуючи динамічність викликів міжнародної конкурентоспроможності, що виникають внаслідок гіперглобалізації, ця тематика потребує подальших ґрунтовних досліджень.

Постановка завдання. Метою статті є проведення системного аналізу основних викликів конкурентоспроможності країн та їх участі у глобальних виробничих мережах в умовах гіперглобалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. У ХХІ ст. глобальні потоки даних значною мірою складаються з інформації, електронних, цифрових транзакцій та внутрішнього трафіку компаній (табл. 1). Щоразу більшого значення набуває Інтернет речей та інші бізнес-додатки. Згідно оцінок

міжнародних аналітиків, з'єднання машин та комп'ютерів становитиме понад 40% серед усіх пристроїв світу до 2019 р. [9].

Таблиця 1

Зміна динаміки глобалізації у XX та XXI ст.

	Глобалізація XX ст.	Гіпер-глобалізація XXI ст.
1	Матеріальні потоки фізичних товарів	Нематеріальні потоки даних та інформації
2	Співпраця в основному розвинених країн	Зростання участі країн, що розвиваються
3	Потоки капітало- та працеемної продукції	Зростання ролі обміну знанням
4	Критичне значення транспортної інфраструктури	Цифрова інфраструктура набуває рівноцінної важливості
5	Транснаціональні компанії керують торговельними та фінансовими потоками	Зростає роль малих та середніх підприємств
6	Переважно монетизовані транзакції	Практика обміну безкоштовним контентом та послугами
7	Повільне поширення ідей через кордони	Миттєвий глобальний доступ до інформації
8	Інновації надходять із розвинених країн у країни, що розвивається	Інноваційні потоки здійснюються в обох напрямках

Джерело: побудовано автором за [6, с. 5]

Після 20-річного періоду зростання майже вдвічі швидше, ніж світовий ВВП, світові потоки товарів, послуг та прямих іноземних інвестицій у 2014 році сягнули приблизно 27 трлн. дол. США, але у 2015-2016 рр. ріст знову призупинився (рис. 1). Протягом двох десятиліть перед кризовим періодом 2008-2009 рр. світова торгівля товарами (у т.ч. сировиною, готовими виробами та проміжною продукцією) зростала швидкими темпами, оскільки основні транснаціональні компанії розширили свої ланцюжки поставок та встановили нові бази виробництва у країнах з низькою вартістю робочої сили [6]. Проте після різкого падіння у 2009 р. та короткострокового відновлення у 2011-2014 рр., світова торгівля сповільнюється. Частина цього падіння пов'язана зі зниженням світових цін на сировину та вважається циклічною [3]. Однак сповільнення темпів росту торгівлі готовою і проміжною продукцією відбулось внаслідок окремих структурних факторів.

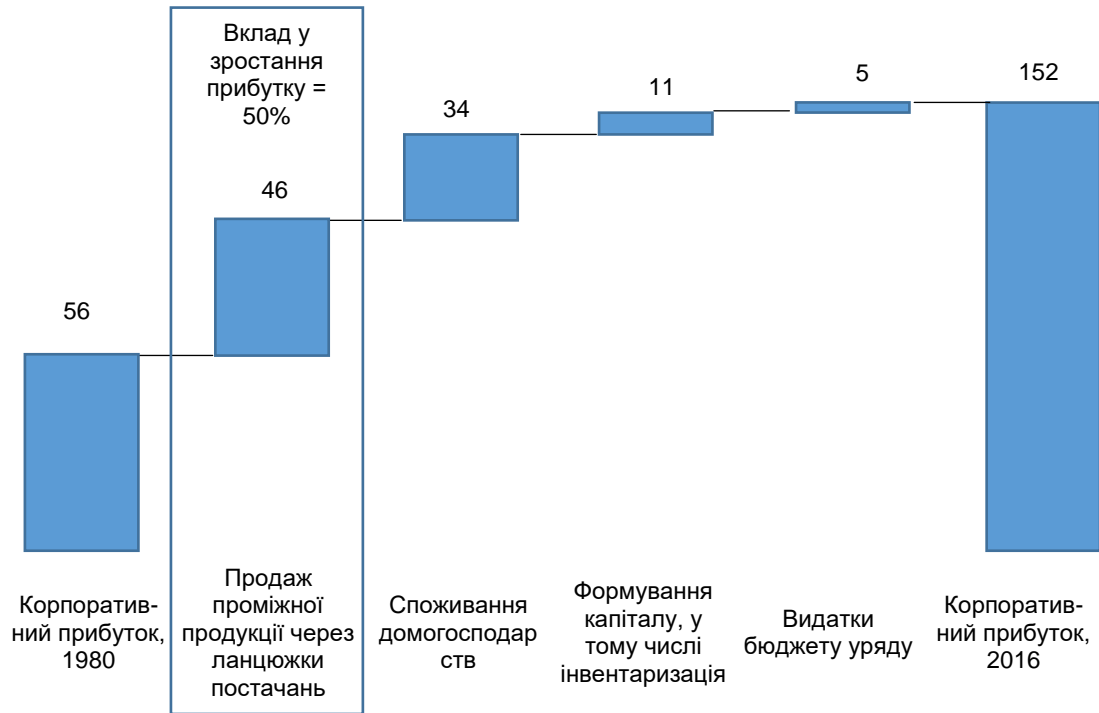

Рис. 1. Глобальний експорт товарів, послуг та прями іноземні інвестиції (трлн. дол. США), 1980-2016 рр.

Джерело: побудовано автором за [2]

Виробники готових виробів щоразу менше орієнтуються на зниження витрат оплати праці, а натомість зростає значимість швидкості доступу до ринків та екосистеми бізнесу. У результаті деяка продукція наближається до кінцевих споживачів [5], а глобальні ланцюжки вартості можуть скоротитись, принаймні частково, внаслідок високої вартості управління складними та тривалими ланцюжками постачань. Така тенденція може тривати і у наступному десятилітті, адже розвиток 3D-друку та інших технологій володіють потенціалом трансформації глобального виробництва, зокрема електротехнічного обладнання, транспортних засобів, машинобудування, медичних інструментів тощо.

Експерти міжнародного інституту McKinsey Global Institute (MGI) провели масштабне дослідження факторів конкурентоспроможності із корпоративної перспективи [6], та виявили, що участь у глобальних мережах є домінантним фактором в отриманні корпоративного прибутку та джерелом зростання доходів (рис. 2).

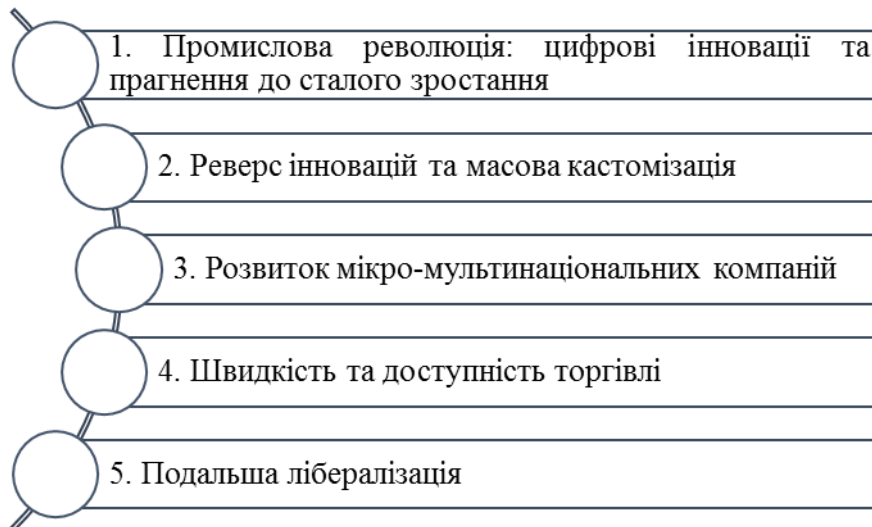

Рис. 2. Глобальний корпоративний прибуток, трлн. дол. США

Джерело: побудовано автором за [2; 6]

Вимірювання національної конкурентоспроможності в умовах гіпер-глобалізації потребує врахування широкого спектру чинників, у порівнянні із конкурентоспроможністю на рівні компаній, оскільки частка ринку або прибутковість на національному рівні можуть слугувати основою для помилкових висновків. У відомій праці П. Кругмана, 1994 р. "Конкурентоспроможність: небезпечна одержимість" (англ. "Competitiveness: a dangerous obsession") автор критикує промислову політику США, що підтримує капіталоемні сектори промисловості [10]. Баланс зовнішньої торгівлі часто не враховує інтеграційні процеси, зокрема діяльність закордонних філій та іноземні ліцензовані продажі, а імпорт також є важливим фактом зростання національної промисловості та економіки.

Сучасні тенденції розвитку глобальних мереж міжнародної торгівлі формують нові реалії для розвитку конкурентоспроможності в умовах гіпер-глобалізації (рис. 3).

Рис. 3. Детермінанти розвитку глобальних мереж міжнародної торгівлі

Джерело: побудовано автором за [9; 11]

Промислова революція (цифрові інновації та прагнення до сталого зростання) передбачає розвиток наступних елементів міжнародної торгівлі: 1) цифрові інновації, що забезпечують нові можливості для бізнесу; 2) бізнес-моделі можуть адаптуватися до різних ринків, а географічне розташування втрачає важливість; 3) кількість осіб онлайн у світі становитиме 5 млрд до 2020 р. [9], зростання, передусім, забезпечують країни, що розвиваються; 4) інновації "Smart data" мають потенціал надзвичайно підвищувати ефективність та оптимізувати виробничі цикли, що загалом покращує динаміку економічного зростання; 5) логістичні мережі повинні інноваційно відповідати зростаючим очікуванням сталого розвитку, зокрема окремі ринки встановлюють строгі правила щодо критеріїв "Green management" та захисту навколишнього середовища [12].

Реверс інновацій – це зростаючий феномен серед провідних світових корпорацій. Для кращого розуміння потреб споживачів, компанії передусім аналізують значні масиви маркетингової інформації та спочатку розробляють продукт чи послугу для ринків країн, що розвиваються, на відміну від стратегії впровадження продукту першочергово на ринок розвинених країн. Надалі продукт чи послуга проходить кастомізацію (адаптацію) до вимог та потреб різноманітних ринків і успішно конкурує на ринках розвинених країн¹. Реверс інновацій та масова кастомізація також передбачають можливість швидко аналізувати попит і вимоги ринку, гнучко реагувати на будь-які зміни, а розвиток технології трьох-вимірному друку дозволить значно пришвидшити локальні ланцюги доставки [11, с. 19-20]. Вимоги до виробництва враховують передусім гнучкість та розташування поблизу кінцевого споживача. Зростання автоматизації виробництва нівелюватиме цінові переваги низької вартості робочої сили, що матиме вплив на розміщення.

Створення мікро-мультинаціональних компаній відображається у розвитку малих та середніх підприємств (МСП) (*англ.* small and mid-sized enterprises, SMEs) та їх конкуренції із великими фірмами. Проведене онлайн-системою продажів *eBay* дослідження показало, що 95 % МСП займаються експортом, здійснюючи поставки в середньому у 30-40 країн. Згідно повідомлення, 60-80% нових бізнесів "виживають" понад один рік, тоді як цифри для традиційних експортерів є 30-50% [3]. Цифрові торговельні платформи дозволяють обійти численні обмеження, які існували досі і це дає можливість малим підприємствам нарощувати експорт.

Згідно оцінок експертів, здійснення міжнародної торгівлі щороку здешевлюється і прискорюється внаслідок розвитку логістики та технологій [11]. До 2050 року динаміка світової торгівлі буде поштовхуватися і рушієм цього стане покращення логістики. Будівництво нових кораблів, залізничних шляхів та аеропортів, розвиток транспортних коридорів, спрощення митних процедур і зменшення енергозатратності є основними чинниками пришвидшення і здешевлення доставки товарів [12].

До основних напрямків розвитку глобальних мереж міжнародної торгівлі належить продовження подальшої лібералізації, внаслідок гармонізації стандартів і вимог, що призведе до усунення торговельних бар'єрів. Навіть незважаючи на сучасні тенденції у зовнішній політиці США, коли адміністрація президента Д. Трампа декларує і починає впроваджувати політику протекціонізму, міжнародна торгівля продовжуватиме розвиватися. За різними оцінками експертів агентства HSBC Global Connections [11] у випадку застосування сценаріїв, декларованих Д. Трампом під час президентської кампанії, обсяг світової торгівлі зменшиться на близько 3% і це завдасть удару насамперед економіці США. Тому, на нашу думку, не слід очікувати радикальних змін, а прогнозоване зменшення торгівлі США буде явищем радше тимчасовим.

Висновки з проведеного дослідження. На сьогодні міжнародна конкурентоспроможність визначається позиціями країн у глобальних мережах та ланцюгах вартості. У XXI ст. відбулась зміна динаміки глобалізації, відома як гіпер-глобалізація, основними ознаками якої є: нематеріальні потоки даних та інформації, зростання участі країн, що розвиваються, активний обмін знаннями, критичне значення цифрової інфраструктури, підвищення ролі малих та середніх підприємств та ін. В умовах гіпер-глобалізації зростає роль екосистеми бізнесу та швидкого доступу до ринків, а застосування технологій Індустрії 4.0 сприяє наближенню кінцевої продукції до споживачів. Участь у глобальних мережах є домінуючим фактором в отриманні корпоративного прибутку та джерелом зростання доходів.

Основні виклики, що визначають тенденції розвитку глобальних мереж та ланцюгів вартості продиктовані динамікою гіпер-глобалізації. Передусім, четверта промислова революція відкриває нові можливості для бізнесу внаслідок оптимізації процесів виробництва. Відбувається оцифрування ланцюгів вартості, нівелюються цінові переваги низької вартості робочої сили, що веде до скорочення логістичних мереж та ланцюгів постачань. Мікро-мультинаціональні компанії конкурують із транснаціональними корпораціями внаслідок розвитку цифрових торговельних платформ, логістики та технологій. Перспективним напрямом продовження дослідження є емпіричний аналіз чинників міжнародної конкурентоспроможності для панельних даних розвинених країн та країн, що

¹ Компанії, що активно застосовують реверс інновацій: *Unilever, Renault, Proctor & Gamble та ін.* (детальніше про цей феномен описано у дослідженні *HSBC Commercial Banking [11]*).

розвиваються із урахуванням впливу глобальних мереж виробництва та торгівлі.

Література

1. Trade and Development. Report 2017. URL: <http://unctad.org/en/pages/PublicationWebflyer.aspx?publicationid=1852>. (дата звернення: 04.01.2018).
2. World Development Indicators. URL: <http://databank.worldbank.org/data/reports.world-development-indicators>. (дата звернення: 04.01.2018).
3. Meyer K. E. International business in an era of anti-globalization. *Multinational Business Review*. 2017. No. 25(2). P. 78-90.
4. Gardels N., Berggruen N. Salvaging Globalization. *New Perspectives Quarterly*. 2017. 34(1). P. 67-79.
5. Baldwin R. The Great Convergence. Harvard University Press, 2016. 344 p.
6. Global flows in a digital age: How trade, finance, people, and data connect the world economy / J. Manyika, J. Bughin, S. Lund, O. Nottebohm, D. Poulter, S. Jauch, S. Ramaswamy. McKinsey Global Institute. 2014. 26 p.
7. Черкас Н.І. The strategy of economic development in the context of global trends of the production management network. *Стратегія розвитку України*. 2017. № 2. С. 103-109.
8. Joining, upgrading and being competitive in global value chains: a strategic framework. O. Cattaneo, G. Gereffi, S. Miroudot, D. Tagliani. *Policy Research Working Paper*. 2013. 6406. 52 p.
9. IGR Insight and analysis for the changing wireless world URL: <http://www.trustedreviews.com/news/global-mobile-connections-to-hit-9-5bn-by-2019-2921214> (дата звернення: 04.01.2018).
10. Krugman P. Competitiveness: a dangerous obsession. *Foreign affairs*. 1994. Vol. 73, No. 2. P. 28-44.
11. Trade Winds: shaping the future of international business / HSBC Global Connections. URL: <https://globalconnections.hsbc.com/global/en> (дата звернення: 04.01.2018).
12. Антонюк Л. Л., Черкас Н. І. Фрагментація та мережевізація – ключові чинники лідерства Китаю у глобальній торгівлі. *Китаєзнавчі дослідження*. 2016. № 1-2. С. 62-68.

References

1. Trade and Development. Report 2017. available at: <http://unctad.org/en/pages/PublicationWebflyer.aspx?publicationid=1852>. (access date January 04, 2018).
2. World Development Indicators. available at: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators> (access date January 04, 2018).
3. Meyer, K. E. (2017), "International business in an era of anti-globalization". *Multinational Business Review*, no. 25(2), pp. 78-90.
4. Gardels, N., and Berggruen, N. (2017), "Salvaging Globalization". *New Perspectives Quarterly*, no. 34(1), pp. 67-79.
5. Baldwin, R. (2016), *The Great Convergence*. Harvard University Press
6. Manyika, J., Bughin, J., Lund, S., Nottebohm, O., Poulter, D., Jauch, S., and Ramaswamy, S. (2014), *Global flows in a digital age: How trade, finance, people, and data connect the world economy*. McKinsey Global Institute.
7. Cherkas, N.I. (2017), "The leading role of China in global networks of high-tech sector: a new reality and modern challenges", *Stratehiia rozvytku Ukrainy*, no. 2, pp. 103-109.
8. Cattaneo, O., Gereffi, G., Miroudot, S., and Tagliani, D. (2013), "Joining, upgrading and being competitive in global value chains: a strategic framework", *Policy Research Working Paper*. No. 6406.
9. IGR Insight and analysis for the changing wireless world, available at: <http://www.trustedreviews.com/news/global-mobile-connections-to-hit-9-5bn-by-2019-2921214> (access date January 04, 2018).
10. Krugman, P. (1994), "Competitiveness: a dangerous obsession", *Foreign affairs*, Vol. 73, No. 2, pp. 28-44.
11. Trade Winds: shaping the future of international business / HSBC Global Connections, available at: <https://globalconnections.hsbc.com/global/en> (access date January 04, 2018).
12. Antonjuk, L. and Cherkas, N. (2016), "Fragmentation and networking as key factors of China's leadership in global trade", *Kytaieznavchi doslidzhennia*, no. 1-2, pp. 62-68.

Стаття надійшла до редакції 17.01.2018 р.

Рецензент: д.е.н., професор Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана Л.Л. Антонюк